

Tulkintoja menneisyydestä – historian ja nykyajan kohtaamisista tutkimuskentältä

Raportti: Historiantutkimuksen päivät, Joensuu 22.–24.10.2015

Henrik Mattjus

Kolmannet valtakunnalliset Historiantutkimuksen päivät järjestettiin syksyisessä Joensuussa lokakuun toiseksi viimeisenä viikonloppuna 2015. Järjestävinä tahoina toimivat Itä-Suomen yliopiston historian ja kirkkohistorian oppiaineet, Historiatieteiden valtakunnallinen tohtoriohjelma sekä Suomen Historiallinen Seura. Päivät kokosivat yhteen suuren joukon suomalaisia historiantutkijoita ja tarjosivat erinomaisen läpileikkauksen yliopistoissa tehtävästä tutkimuksesta. Virallisemmän ohjelman lisäksi torstai-iltana kokoonnuttiin yliopiston vastaanotolle sekä perjantaina iltatilaisuuteen viihtyisään Joensuun Teatteriravintolaan, joka sijaitsee Eliel Saarisen suunnittelemassa ja 1914 valmistuneessa Joensuun kaupungintalossa.

Perjantain iltatilaisuudessa kokoontui myös arvovaltainen paneeli keskustelemaan ajankohtaisista aiheista historiantutkimuksessa. Paneelin puheenjohtajana toimi professori Marjaana Niemi ja keskustelemassa olivat professorit Heikki Ylikangas, Leila Koivunen, Jari Ojala, Panu Pulma sekä dosentti ja Historiallisen aikakauskirjan uusi päätoimittaja Anu Lahtinen. Paneelissa pohdittiin erityisesti historiantutkimuksen merkitystä nykypäivän yhteiskunnalle. Vaikka kysymys historiantutkimuksen relevanssista on esitetty usein, on asia hyvä ottaa esiin aika ajoin, sillä jokainen tutkija joutuu pohtimaan asiaa työssään. Kysymykseen ei koskaan voida varmasti antaa yksiselitteistä vastausta, mutta sen asettaminen on siitä huolimatta tärkeää. Parhaan vastauksen aiheeseen saikin ehkä osallistumalla sessioihin, jolloin tuli nähneeksi sen monipuolisen tutkimuskentän, millä tutkijat operoivat. Kuunneltuani näitä mielenkiintoisia ja innostavia puheenvuoroja kävi tutkimuksen ja tämän päivän yhteiskunnan yhteys selväksi: ongelmamme eivät ole ainutkertaisia ajassa tai paikassa.

Näkökulmia uskonto- ja kirkkohistoriaan

Keynote-puhujiksi oli tällä kertaa kutsuttu kirkkohistorian emeritus-professori Hugh McLeod Birminghamin yliopistosta sekä lääketieteen historian professori Jacalyn

Duffin Queen's University at Kingstonista, Kanadasta. Professori McLeod esitelmöi päivien avauksessa Amerikan ja Euroopan uskonnollisuuden eroista sekä yhtäläisyyksistä. McLeod osoitti esityksessään, että uskonnollisten liikkeiden nousun laajuutta Yhdysvalloissa on tarkasteltu usein liian laveista näkökulmista. Hän peräänkuulutti tarkempia paikallisia analyyseja sekä joustavampia teorioita ilmiöiden monipuolisen tarkastelun mahdollistamiseksi. Hänen mukaansa maallistumiskehitys Euroopassa ja Yhdysvalloissa noudatti pitkään samoja linjoja, mutta uskontojen rooli myös eurooppalaisessa politiikassa oli yleistä etenkin ennen 1960-lukua. Yhdysvallat oli McLeodin mielestä eri tavoin uskonnollinen, muttei välttämättä sen enempää kuin Eurooppakaan. Uusien uskonryhmittymien nousun Yhdysvalloissa hän ajoitti alkaneeksi 1970-luvun alusta ja erityinen lakipiste saavutettiin George W. Bushin valtakaudella. McLeod asetti myös kyseenalaiseksi tulkinnan modernista Euroopasta sekulaarimpana maanosana. Hänen mukaansa uskonto näyttelee edelleen monin paikoin roolia poliittisessa päätöksenteossa. Esimerkkeinä hän otti esiin muun muassa Puolan ja Irlannin.

Päällimmäisenä ajatuksena McLeodin puheenvuorosta heräsi kysymys maahanmuutosta ja sen vaikutuksesta uskonnollisuuden lisääntymiseen tai vähenemiseen yhteiskunnassa. McLeod esitti, että erityisesti katolisista maista tapahtunut maahanmuutto Yhdysvaltoihin olisi tasapainottanut ja loiventanut maallistumiskehitystä. Nykyisessä maailmantilanteessa McLeodin luento oli erittäin osuva katsaus historiantutkimukseen ja sen merkitykseen tämän päivän kysymysten kannalta. Esimerkiksi maahanmuutto historiallisena ilmiönä ansaitsee enemmän huomiota tutkijoiden keskuudessa.

Kanadasta vierailulle saapunut lääkäri ja historiantutkija Jacalyn Duffin piti päivien päätöstilaisuudessa innostavan esitelmän uuden- ja modernin ajan kirkollisista pyhimyksistä sekä lääketieteen yhteydestä ilmiöön. Duffinin esiintymistapa tempaisi kuulijakunnan hyvin mukaan ja kokeneen tutkijan innostus tarttui nuorempiin kollegoihin. Kanonisaatioprosessien systemaattisuus katolisessa kirkossa sekä lääketieteen korostunut rooli todistajana sekä selittäjänä pyhimykseksi julistamisessa toi mielenkiintoisen näkökulman uskonnon ja tieteen yhtäläisyyksiin. Myös Duffinin luento limittyi hyvin pohdintaan historian merkityksestä tieteenä. Jokaisen tutkijan mielessä on varmasti käynyt ajatus siitä, kuinka tieteellistä hänen työnsä ylipäättään on vai onko tieteessäkin sittenkin kyse vain uskomusjärjestelmistä? Kysymys on hieman kärjistävä, mutta tieteellisen ajattelun luonnetta on hyvä välillä pohtia, jotta tutkimustulosten argumentointi olisi uskottavaa.

Nuoret tutkijat pääosassa

Keynote-luentojen lisäksi ohjelmassa oli lukuisa joukko sessioita, joissa erityisesti nuoremmat tutkijat pääsivät kertomaan omista tutkimuksistaan. Kansainvälisen panoksen päville toivat tällä kertaa erityisesti venäläiset tutkijat. Ensimmäinen kosketus päivien antiin tuli heti torstain avaussessiossa Viipurin historiaa käsittelevien puheenvuorojen kautta, jossa tutkijat esittelivät tekeillä olevia tutkimuksia kaupungin historiasta. Aiheet käsittelivät Viipurin kaupunkisuunnittelun historiaa, kaupunkia muistin ja merkitysten paikkana sekä historian käyttöä ja esittämistä matkailussa. Aiheet kietoutuivat hyvin yhteen, sillä Viipurin kaupunkisuunnittelussa jo varhain

1950-luvulla esillä ollut suojeluteema loi taustan kaupungin saamille merkityksille ja kertyneille muistikuville niin venäläisten kuin suomalaisten mielissä. Rakennettu ympäristö ja paikan saamat merkitykset näkyivät tavalla jos toisella tämän vuosituhannen matkailumarkkinoinnissa, jossa Viipurista rakennettiin toisaalta venäläiskansallista mielikuvaa ja toisaalta yhteyksiä keskiaikaiseen kuvastoon.

Sukellus historialliseen tilaan jatkui perjantaiamuna pohjoismaiseen siirtomaahistoriaan keskittyneillä esityksillä. Alustukset ulottuivat maantieteellisesti Afrikan kultarannikolta Karibianmerelle ja antoivat hyvän kuvan 1700- ja 1800-lukujen transnationaaliin historiaan. Eurooppalaisten ja afrikkalaisten kulttuurien kohtaaminen loi paitsi uusia sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia tiloja myös uudenlaisia yhteiskuntaryhmiä. Vanhalta mantereelta tulleiden siirtomaaherrojen, kuten tanskalaisten, saksalaisten ja brittien sekä paikallisten afrikkalaisten välissä merkittäväksi toimijaksi muodostui eurafrikkalaisten ryhmä, joka oli taustaltaan sekoitus molempia. He pystyivät liikkumaan taitavasti kulttuurisesta kontekstista toiseen ja saattoivat esimerkiksi opiskella itselleen arvostetun ammatin eurooppalaisissa kouluissa. Vaikka ryhmä pysyi vähemmistönä eikä päässyt korkeimpiin valta-asemiin, oli sen rooli siirtomaayhteiskunnissa merkittävä.

Toisenlaisen esimerkin transnationaalista historiasta tarjosi esitys ruotsalaisesta siirtomaahistoriasta Karibiassa. Vähän tutkittu aihe ansaitsee enemmän huomiota, sillä St. Barthélemy saarella sijainnut Gustavian satamakaupunki oli 1700-luvun lopun suurimpia ruotsalaisia kaupunkeja väkimäärällä mitattuna. Aiheen syvämpi tutkiminen valottaa myös arempaa tutkimusaluetta eli pohjoismaista osallisuutta orjakaupan historiaan. Tällaisia historiallisia transnationaaleja tiloja tarkastelemalla historian tutkimus suhteutuu konkreettisesti nykypäivän kanssa tarjoamalla tietoa siitä, miten kulttuurien kohtaamiset ovat aiemmin muokanneet yhteiskuntaa ja mitä voisimme kenties oppia näistä kohtaamisista.

Kaupunki- ja tilateema nousi esiin vielä torstai-iltapäivän kahdessa sessiossa, joista ensimmäinen käsitteli suurkaupungin kerrostumia Helsingin kautta ja jälkimmäinen digitaalista historiankirjoitusta erilaisista näkökulmista. E erityisesti sosiaalisessa mediassa viime vuosina syntyneet historyyhteisöt ovat kiehtova ilmiö. Yhtäältä ne haastavat koulutettuja historioitsijoita, mutta toisaalta tarjoavat myös uusia mahdollisuuksia ja välineitä tutkimuksen tekoon. Tällaiset yhteisöt voivat tarjota tutkijoille esimerkiksi aivan uusia lähdeaineistoja, kun ihmisten yksityisarkistoja ja -kokoelmia voidaan jakaa sosiaalisen median kautta.

Historiantutkimuksen päivien merkitys

On tärkeää, että tutkijayhteisö on 1) selvillä siitä, mikä tutkimuksessa on ajankohtaista; 2) vaihtaa kokemuksia ja näkemyksiä keskenään ja 3) ennen kaikkea kannustaa avoimeen keskusteluun. Historiantutkimuksen päivillä nämä asiat toteutuvat mitä parhaimmalla tavalla. Oli hienoa havaita, että nuoret tutkijat pääsivät ääneen ja saivat kunnon ”sparrausta” kokeneemmilta kollegoilta. Juuri nuorissa tutkijoissa kiteytyykin päivien tärkein merkitys. Tutkimuksen kehittymisen kannalta keskustelu ja palaute ovat aivan olennaisia tekijöitä. Samalla kiinnostuneet ja innostuneet kuulijat motivoivat jatkamaan työtä oman aiheen parissa. Ja usein uusi

oppi ja oivallukset syntyvät kuuntelemalla puheenvuoroja täysin oman osaamisalueensa ulkopuolelta.

Huolimatta hieman syksyisestä säästä, onnistuivat tapahtuman järjestäjät ja sessioiden puheenjohtajat luomaan lämpimän tunnelman koko Historiantutkimuksen päivien ajaksi. Järjestelyt olivat ensiluokkaisia, tarjoilut maittäviä ja ennen kaikkea keskustelut niin sessioissa kuin illanvietoissa loivat tunteen yhteisöstä, johon on etuoikeus kuulua. Kahden vuoden päästä olisi ilo päästä jälleen paikalle kuuntelemaan, keskustelemaan ja oppimaan. Sitä odotellessa on tällä kertaa vain kuulijana tilaisuuteen osallistunut, ja kuulemastaan suuresti innoittunut, nuorempi tutkija taas täynnä virtaa ahertamaan lähteiden ja tutkimuskirjallisuuden parissa.

FM Henrik Mattjus työskentelee tutkijana Tampereen yliopiston Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikön historian oppiaineessa.